

Renovering av Färna Bockhammars gravkor vid Gunnilbo kyrka

Antikvarisk medverkan

Skinnskatteberg med Hed och Gunnilbo församling
Gunnilboby 5:1
Gunnilbo socken
Skinnskattebergs kommun
Västmanlands län
Västmanland

Christina Andersson

Renovering av Färna Bockhammars gravkor vid Gunnilbo kyrka

Antikvarisk medverkan

Skinnskatteberg med Hed och Gunnilbo församling
Gunnilboby 5:1
Gunnilbo socken
Skinnskattebergs kommun
Västmanlands län
Västmanland

Christina Andersson

Denna rapport har framställts av ett företag
vars miljöledningssystem är certifierat enligt ISO 14001
av Svensk Certifiering Norden AB.

Utgivning och distribution:
Stiftelsen Kulturmiljövård
Stora Gatan 41, 722 12 Västerås
Tel: 021-80 62 80
E-post: info@kmmmd.se

© Stiftelsen Kulturmiljövård 2019

Samtliga nytagna foton av Christina Andersson.

Omslag: Färna Bockhammars gravkor sett framifrån, västra fasaden.

Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Medgivande MS2012/02954.

ISBN 978-91-7453-801-4

Tryck: JustNu, Västerås 2019

Innehåll

Inledning	5
Beskrivning/historik Färna Bockhammars gravkor	5
<i>Skadebild</i>	5
Genomförande	8
Fasader	8
Socklar	8
Plåtarbeten	8
Fönstersmide och fönsterbleck	15
Dörrar och luckor	15
Markarbeten/dränering	15
Grind och grindstolpar	15
Resultat	19
Referenser	19
Tekniska och administrativa uppgifter	20

Figur 1. Grankoret är beläget vid Gunnilbo kyrka. Utdrag ur Länsstyrelsens WebbGis.

Inledning

Färna Bockhammars gravkor ligger vid Gunnilbo kyrka som tillhör Skinnskatteberg med Hed och Gunnilbo församling i Västerås stift. Gravkoret är beläget på kyrkogårdens sydöstra del vid vägen mot Ramnäs. Under våren, sommaren och hösten 2018 och vidare under våren 2019 har gravkoret renoverats. Renoveringen av Färna Bockhammars gravkor föranleddes av beslut från Länsstyrelsen (dnr 433-5439-14-1, beslutsdatum 2014-12-09). Projektledare för utförda renoveringsarbeten har varit Svensk Klimatstyrning AB. Entreprenörer i projektet har varit Byggkompaniet i Mälardalen AB, Målerispectrum AB, Murarglädje i Västmanland AB, Aros Plåt & Vent AB och BlästerMäster AB. Stiftelsen Kulturmiljövård (KM) har medverkat som antikvarier på uppdrag av Skinnskatteberg med Hed och Gunnilbo församling.

Beskrivning/historik Färna Bockhammars gravkor

Färna Bockhammars gravkor uppfördes 1782. Byggnaden har en kvadratisk form, med stomme i tegel som vilar på en tuktad granitsockel, delvis spritputsad. Fasaderna är slätputsade och indelade i horisontella kvaderlister med arbetad utsmyckning vid takfot. Taket är valmat och täckt av svartmålad plåt med en urna på toppen. Entrén är belägen på västra fasaden och artikuleras av en arbetad portalbåge med dekor i form av dödskalle korslagda ben med mera. En rundbågig pardörr i smide med blomliknande smidesdekor leder in i gravkoret. Ovan portiken sitter en inskriptionstavla i röd sandsten. På skylten står, numera knappt läsbart, ”Färna och Bockhammars Bruks ägares Graf MIXCLXXXII”. Ursprungligen var bokstäverna förgyllda. På östra fasaden sitter ett runt fönster. Norra och södra fasaden har varsitt svagt stickbågigt fönster om två lufter med spröjs och grönfärgat glas, troligen ursprungligt. På tre sidor av grunden sitter smidda små järnluckor.

På ATA finns en samling med äldre fotografier av gravkoret. Arkivhandlingar berättar att det under gravkorets golv finns ett gravvalv med elva kistor i trä från 1700-talets slut och 1800-talets början. Över nedgången till valvet låg ursprungligen en trälucka. Enligt ett förslag från 1927 fanns planer på att ordna ett kolumbarium för urnor ovan jord. Vid besök på plats tyder allt på att detta har ordnats. I samband med detta minskades hålet till gravvalvet och en kalkstenshäll lades över öppningen och resten av golvet kompletterades med tegelgolv. Fönstren fick vid samma tid galler i smidesjärn. År 1973 renoverades gravkorets exteriör, fasaderna putsades och takets plåttäckning byttes ut. Enligt noteringar var det den ursprungliga plåten som byttes mot ny plåt. Väggarna putsades och avfärgades med obruten vit kalk, men hade tidigare varit avfärgade i en svagt gulbrun nyans likt kyrkans slätputsade partier.

Skadebild

Gravkorets fasader var kraftigt urlakade, framför allt i anslutning mot mark. De olika färgskikten hade spjälkat från varandra. Vidare hade putsen skador, framför allt på norra och västra sidan. Kapillär fuktvandring från marken tros vara en bidragande orsak till detta. Vidare fanns sprickbildning under takfoten. Järnluckor på sockel och entrédörr behövde också ses över. Dörrromfattning hade mindre skador och äldre lagningar. Den över dörren placerade textplattan av röd sandsten var i bra skick, men texten knappt synlig. Fönstren var i dåligt skick med rötskador i bågarnas nedre del och i akut behov av ommålning och kittning. Enstaka glas var trasiga och fönsterblecken var kraftigt rostangripna. Vidare var takets plåttäckning i behov av rengöring, rostskyddsbehandling och målning. Marken invid gravkoret var i behov av dränering Grind och grindstolpar i nära anslutning till koret behövde också renoveras. Marken hade höjts vid grindstolparna och grindarna rostade. Utöver renovering av gravkoret behövde entrédörrarnas kopparbeklädnad stödskyddsmärkas med så kallad DNA-märkning, Smartwater.

Figur 2. Äldre fotografi från 1940 av Färna Bockhammars gravkor. Lägg märke till inskriptionen med förgyllda bokstäver.

Figur 3. Gravkorets södra fasad 1940.

Figur 4. Gravkorets interiör som det såg ut 1940.

Figur 5–6. Gravkorets interiör som det såg ut hösten 2018. Kapellet's kalkstenshäll kom på plats under 1920-talet. Tidigare fanns en lucka av trä. I gravkoret anordnades ett kolumbarium för askurnor på 1920-talet. Det utsökta kupolvalvet är åttakantigt.

Genomförande

Entreprenaden har omfattat ställningsarbeten för åtkomst av fasader där puts- och måleriarbeten har utförts. Fasaderna har lagats, rengjorts och målats om. Arbetet har utförts av Murarglädje i Västmanland AB. Vidare har även takarbeten utförts från ställning liksom renovering av fönster och dörrar. Takarbeten har utförts av Aros Plåt & Vent AB i Västerås. Arbetet med renovering av fönster har genomförts på verkstad av Målerispectrum AB i Västerås. Socklar och yttertrappor har också åtgärdats och marken intill gravkorets grund har justeras för bättre vattenavledning. Entrédörrrens omfattning har renoverats av stenkonservator.

Fasader

Inledningsvis konstaterades att Färna Bockhammars gravkor hade vissa större skador. Tegel med dålig hållfasthet har ersatts med äldre tegel i samma format och av samma kvalitet som befintligt (figur 16–17 visar tegel med dålig hållfasthet.)

Gravkorets fasader tvättades med högtryckstvätt och borstades rena från smuts och lös färg. Vid rengöring av fasaderna visade det sig att färgen inte kunde avlägsnas med högtryckstvätt. Beslut togs därmed att blästra fasaderna. Företaget BlästerMäster AB från Örebro fick uppdraget att utföra blästring av gravkoret. Blästringen genomfördes väl och all färg har avlägsnats.

I samband med tvättningen påträffades ett äldre, något gulare färgskikt. Detta föranledde ett beslut om att ändra färgsättningen från vit till en något gulare kulör.

Vid möte beslutades därför att en finputs skulle läggas ytterst som kalkavfärgningen kunde utföras på. Gravkoret har fått en tunn kalkputs, 0–1 mm tjock. Från början var det tänkt att fasaderna skulle putsas med kalkbruk från Målarkalk. Detta ändrades till kalkbruk från Weber som också är en godkänd leverantör.

Kalkavfärgningen gjordes med Gotlandskalk sju gånger istället för fem gånger, vilket bidrog till ett bra resultat. Ny fasadkulör NCS S 0505-Y30R.

Socklar

Befintlig spritputs har avlägsnats och socklarna har blästrats. Muren med dålig hållfasthet har huggits upp och murats med hydrauliskt utstockningsbruk. Socklarna har därefter spritputsats till en yta av cirka 30 mm. Putsen är påslagen förhand och har avfärgats med kalkfärg genom krysstrykning. Vald kulör NCS S 3050-B20G.

Plåtarbeten

Taket har rengjorts från smuts och flagnad färg och därefter målats med grundfärg (Introteknik Isolgrund). Mellanstrykning gjordes med Introteknik Isoguard Pansar i svart kulör och avslutningsvis målades taket med linoljefärg. Enligt beskrivningen skulle färgen målas med pensel, men då man istället sprutmålade taket blev resultatet inte helt täckande och därmed inte godkänt. Taket fick därmed målas en gång till. Taket saknar stuprör och rännor.

Figur 7. Färna Bockbammars gravkor sommaren 2018. Konservatorns arbete med renovering av dörrömfattningen har påbörjats.

Figur 8. Entrédörrens nedre del är angripen av korrosion och färgen har flagnat. Dörrens dekor har på flera ställen rostangrepp.

Figur 9. Grindstolpar och grindar före renovering i juni 2018. Lägg märke till marken som var belt täckt med grus.

Figur 10. Östra och norra fasaden i juni 2018 före renovering.

Figur 11. Avstämmingsmöte den 10 juni 2018. Konservatorns arbete med portalen pågår. Lägg märke till inskriptionstavlan i röd sandsten. Ursprungligen var texten förgylld. Önskvärt vore om texten åter förgylldes. Tyvärr ingår inte förgyllning i denna renovering.

Figur 12. Västra och södra fasaden i juni 2018.

Figur 13. Gravkoret efter blästring, västra och norra fasaden.

Figur 14–15. Östra och västra fasaden efter blästring. Konservatorn har avslutat sitt arbete, augusti 2018.

Figur 16–17. Detalj av norra fasaden samt sockeln på östra fasaden efter blästring.

Figur 18. Ett äldre färgskikt föranledde beslut om att ändra färgsättningen.

Figur 19. Färgsättningsprover, september 2018.

Figur 20. Putsarbeten pågår.

Figur 21–22. Pågående arbete i september 2018.

Figur 23. Grindstolparna är klara! Det visade sig att under alla grusmängder fanns en stenhäll mellan grindstolparna.

Figur 24. Fasaderna är klara, men fönstren återstår. Norra fasadens fönster före renovering september 2018.

Fönstersmide och fönsterbleck

Färna Bockhammars gravkor är försedd med två stickbågiga fönster med enkelbågar om två lufter med tio glas i varje ruta samt ett runt fönster om sju glas på gravkorets östra sida. Fönsterglasen är grönfärgade och troligen ursprungliga. Gallret på insidan är av senare datum, möjligen från renovering som utfördes under 1970-talet.

Fönstren har avlägsnats och renoverats på verkstad. Bågarnas nedre bottenstycken var rötskadade och har bytts ut mot nya bågar i trä av tätvuxen kärnfura. Övriga bågar var uttorkade men välbevarade och har impregnerats med Jupex 45 träolja. Glasen har monterats med stift och linoljekitt. De spruckna fönsterglasen har ersatts med plan-glas, vilket inte var tänkt från början, då man hoppats att de ursprungliga glasen kunde vändas och återanvändas. Fönster har målats med linoljefärg i svart kulör. Fönsterbleck och invändiga smidesgaller har tvättats, skrapats och grundmålats med Isotrol Klarlack Grund. Mellan- och slutstrykningar har gjorts med linoljefärg i svart kulör.

Dörrar och luckor

Gravkorets entrédörr i falsad plåt med dekor av smide och smidda bandgångjärn, var genomrostad på flera ställen och i dess nederkant angripen av korrosion. Grunden är försedd med totalt tre smidda luckor som sitter på gångjärn med stolpar inmurade direkt i muren, dessa gick inte att öppna. Dörrar och luckor har renoverats på verkstad. Dörrens genomrostade ytor har ersatts och lagats av samma typ av plåtmaterial och tjocklek som ursprungligt. Efter reparation av rostskador har plåten blästrats och därefter grundmålats med Isotrol Klarlack. Mellanstrykning med Isoguard Pansar i svart kulör. Slutstrykning med pensel har gjorts med svart linoljefärg. Lås och gångjärn har smörjts. Även luckor har renoverats på verkstad genom tvättning, blästring och grundning samt målning med svart linoljefärg likt entrédörren.

Markarbeten/dränering

Stentrappan vid entrén hade delvis glidit ut, men har lyfts på plats. Jord och gräs närmast grundmuren har bytts ut mot kapillärbrytande singel. Marken vid grinden hade höjts drastiskt under årens lopp. Vid borttagning av grus och jord påträffades en stenhäll som nu är framtagen.

Grind och grindstolpar

Grindar och gångjärn var rostiga. Grindarna har rengjorts och sandblästrats och därefter grundmålats med Isotrol Grund, därefter mellanstrykning med Isoguard Pansar. Slutstrykning har gjorts med svart linoljefärg. Arbetet utfördes på verkstad, vilket bidrog till att gångjärn, stolpar och hasp glömdes bort, och således inte har renoverats. Detta får utföras snarast möjligt (höst 2019). Grindstolpar har renoverats likt gravkoret och plåten riktats och målats.

Figur 25. Färna Bockhammars gravkor, slutbesiktning den 28 augusti 2019.

Figur 26. Grankorets norra och västra fasad, sett från kyrkogården.

Figur 27. Nyrenoverat fönster på norra fasaden som bevarar ursprungligt fönsterbleck. Flertalet glas är ursprungliga.

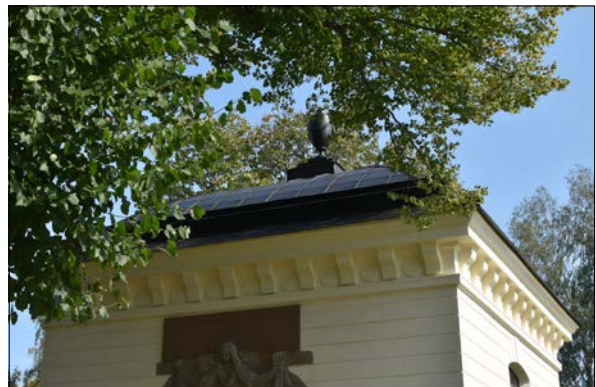
Figur 29. Detalj av renoverad järnlucka målad med svart linoljafärg.

Figur 30. Detalj av entréport.

Figur 28. Detalj av grindens gångjärns staplar samt fjäderbelastad stängningsanordning. Även dessa skulle ha renoverats.

Figur 31. Detalj av taklist och tak.

Figur 32. Nyrenoverad sockel, möte mellan spritputs och sten. Marken närmast gravkoret har dränerats.

Figur 36. Gravkorets södra och östra fasad sett från vägen. I bakgrunden skymtar Gunnilbo kyrka.

Figur 37. Nyrenoverade grindar och grindstolpar.

Resultat

Åtgärderna följer villkoren i Länsstyrelsens beslut (dnr 433-5439-14-1, beslutsdatum 2014-12-09), med få avvikelser som godkänts under arbetets gång. Under planering och utförandet av åtgärder har det funnits lyhördhet från samtliga parter angående antikvariska frågor och resultatet är ur antikvariskt perspektiv bra. Fasaderna avfärgades flera gånger än vad man från början planerat och vidare togs beslut om att ändra färgsättningen något på gravkoret till en gräddgul kulör NCS S 0505-Y-30R för bättre harmoni med kyrkan. Vidare så målades taket en gång extra, för att uppnå gott resultat.

Vid slutbesiktningen konstaterades att de stolpar där grindarna sitter samt den hasp som används att stänga grinden inte blivit åtgärdade. Detta bör göras under hösten 2019 och följas upp av projektledare.

Ur ett antikvariskt perspektiv vore det också önskvärt om gravkorets inskriptionstavla med text ovan entrédörren åter förgylldes, nu när gravkoret i övrigt blivit så fint.

Referenser

Länsstyrelsens karttjänster (WebbGis)
Arkivstudier, ATA
Bebyggelseregistret

Tekniska och administrativa uppgifter

Stiftelsen Kulturmiljövård projektnr: KM17125
Länsstyrelsen dnr, beslutsdatum: 433-5439-14-1, 2014-12-09
Typ av undersökning: Antikvarisk medverkan
Undersökningsperiod: Maj 2018 –juli 2019
Landskap: Västmanland
Län: Västmanland
Kommun: Skinnskatteberg
Socken: Skinnskatteberg
Fastighet: Gunnilboby 5:1
Beställare: Skinnskatteberg med Hed och Gunnilbo församling
Entreprenör: Byggkompaniet i Mälardalen AB
Målerispectrum AB
Murarglädje i Västmanland AB
Aros Plåt & Vent AB
BlästerMäster AB
Antikvarisk medverkan: Christina Andersson
Stiftelsen Kulturmiljövård
Stora Gatan 41
722 12 Västerås